

ŠIDAKOV POUČAK

Ivan GOLUB, Zagreb

Jaroslav Šidak, hrvatski povjesničar (Beč, 4. siječnja 1903 – Zagreb 25. ožujka 1986) sve je školovanje prošao u Zagrebu: od osnovne škole do Filozofskog fakulteta, gdje je 1935. doktorirao disertacijom »Problem bosanske crkve u našoj historiografiji«. Bio je profesorom na gimnaziji u Senju od 1934. do 1940, a 1940/41 predaje na klasičnoj gimnaziji u Zagrebu, na kojoj je nekoć sam bio đakon. G. 1941. je dodijeljen u Hrvatski izdavački bibliografski zavod. Tu postaje članom redakcije Hrvatske Enciklopedije. Godine 1943. postaje docentom hrvatske povijesti, 1945. izvanrednim profesorom opće povijesti na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu gdje kao redovni profesor od 1958. stoji na čelu katedre hrvatske povijesti. Šidak se zanimao glazbom. Od 1923. do 1930. uređivao je mjesečnik »Jugoslavenski muzičar« (kasnije »Muzičar«). Oprostivši se od glazbenih bavljenja posve se posvetio povijesti. Od 1948. do svoje smrti uzorno uređuje Historijski zbornik. Uredio je i »Spomenicu u povodu proslave 300-godišnjice Sveučilišta u Zagrebu« (Zagreb 1969–70). Bio je urednik struke Hrvatske povijesti u Enciklopediji Jugoslavije. Šidak je ostao vjeran svojoj prvoj znanstvenoj »ljubavi«, temi bosanske crkve. Na nju će se ponovno vraćati, o njoj i u poodmakloj dobi pisati. Što se razdoblja tiče osobito je pažnju posvetio hrvatskom XIX. stoljeću. Od ličnosti kojima se nadasve historiografski bavio valja spomenuti Jurja Križanića, Ljudevita Gaja. Omiljeni posao Jaroslava Šidaka bili su historiografski prikazi s temeljitim prosudbama o temama i ličnostima hrvatske povijesti (o Jurju Križaniću, Zrinsko-frankopanskoj uroti, Ljudevitu Gaju...). Šidakovi članci u Enciklopediji Jugoslavije prave su sume teme koju obrađuju, nezaobilazno polazište svakome koji se želi pozabaviti predmetom. Prof. dr. Jaroslav Šidak je radio sa žarom i prosudbom do posljednjeg daha. Poticao je i promicao mlade znanstvenike. Njegovao je ljepotu sloga i tražio strogost zaključivanja.

Tko me je upoznao s Jaroslavom Šidakom? Juraj Križanić. Baveći se Jurjem Križanićem već sam na prvom koraku sreo Jaroslava Šidaka. U Enciklopediji Jugoslavije nalazi se Šidakov magistralni članak o Jurju Križaniću. Najprije kroz literaturu, a onda i osobno upoznao sam prof. Šidaka: suha, blago pognuta, sabrana. Pozvao me da za Historijski zbornik, koji je on uređivao, napišem ono što sam mu pripovijedao o svojim istraživanjima o svetojeronimskom sporu o Ilirskoj zemlji. Kad mi je javio da se nađemo u njegovu kabinetu na Sveučilištu u Zagrebu, hitao sam sa znatiželjom i nekom strepnjom.

»Jako dobro ste to napisali« – reče i položi mi ruku na rame.

»Ispustit ćemo podnaslove« – dodao je.

Bio je to odlučujući čas. Od onda sam gotovo neizostavno surađivao u Historijskom zborniku. Kako bih što otkrivao, tako bi Šidak to objavljivao. Kad sam mu jednom kazao kako ja nisam povjesničar po školi – imao sam, doduše, povijest Crkve na našem Katoličkome teološkom fakultetu u Zagrebu – Šidak mi je rekao: »Ali imate sluh za tekst. Znadete analizirati izvore. I izvoditi razmjerne zaključke.«

Kad moja teta Hedviga Orač, s kojom sam stanovao, nije više mogla kuhati, hranio sam se po restauracijama. U jednom razgovoru to sam spomenuo Šidaku. On mi reče da ima jedan dobar i ne skup restoran. To je »Frankopan« u Frankopanskoj ulici. To je zapravo ugostiteljska škola. Hrana je uvijek svježa, podvorba na visini i ozračje ugodno. I on tu često jede. I tako smo mi ravnali vrijeme objeda da se tu sretnemo. Bilo je tu i zanimljivih gostioničkih iskustava.

Podvorba kod stola bila je ujedno đacima i vježba i ispit. Njihovi učitelji gledali bi kako mladići i djevojke, budući konobari, postavljaju pribor za jelo, kako nespretno ili spretno jednom rukom držeći pribor stavljaju jelo gostu na tanjur. Pričao mi Šidak kako je jedan gospodin svečano sjedio čekajući da mu mladi podvornik stavi jelo na stol, no mladiću se omaknuo pladanj i sve je stresao gostu u krilo. Od onda sam uvijek povukao stolac malo dalje od stola kad bi budući poslužitelji stavljali jelo na stol.

Jednom mi je zgodom učenik koji me je dvorio na kraju umjesto računa donio rakiju. Ja začuđen i on začuđen. On se čudi što se ja čudim, a ja što je on moju riječ »račun« razumio »rakija«. Kažem mu da nisam naručio rakiju, nego račun. A njemu suze na oči. Pitam ga što će biti kad vrati rakiju.

»Morat ću je ja platiti« – reče. »Koliko stoji?« – upitah.

Dadoh mu toliko i rekoh: »Rakiju popijte, a ovim platite.«

Kako je ovaj restoran tik do Kazališta »Gavella«, dolazili bi tu i kazališni umjetnici. Vidao sam tu i stare ljude. Neku gospođu koja je pod ruku vodila svog supruga i tepala mu »Mišo«. A onda jednom došla u crnom bez Miše pod rukom. A nakon nekog vremena u svijetlom nasmijana. Vidao sam ljude koje nisam poznavao a koje sam uspoređivao s drugima koje sam poznavao. Tako je jedan gospodin bio slika i prilika Leonida Brežnjeva. One bujne kose, obrve, onaj podrezan nos. Kao u Brežnjeva. Više sam puta vidio tu i prof. Šabana, no nikada se nismo našli za istim stolom.

Obično bih čuvao mjesto za prof. Šidaka, ako bih došao prije njega, a on za mene ako bi on došao prije. Inače nikad ne bih sjedao za samotan stol, već bih sjeo za stol gdje već netko sjedi i tako počaskao s ljudima.

U restoranu nije bilo buke, nije se pušilo, bilo je otmjeno i prisno. No jednom baš za stol meni s lijeva sjela dva mladića. Pošto su pojeli juhu i čekali drugo jelo, dali se na razgovore koji se baš ne mogu zvati čednima. Užgani temom, nisu zapažali kako im je glas sve jači i govor sve prostiji. Nakon nekog vremena pride im visoki nadzornik sale i reče: »Ovdje se ne vode takvi razgovori. Ovo je škola. Izvolite otići. A juhu ne morate platiti.« (Tog visokog suhog »šefa sale« opazio sam jednom na nekom hodočašću, čini mi se u Mariji Bistrici, kako pjeva pred Marijanim kipom sred puka, onako visok.)

A onda su došla loša vremena – novac je stao padati, cijena rasti, porcija se smanjivati, odrezak bilo mesa bilo torte tanjiti se. Dok jednog dana nije na vratima restorana svanuo natpis: »Zbog tehničkih razloga zatvoreno. U blizini se nalazi restoran Brno.«

U gostionici »Frankopan« mnogo sam puta objedovao skupa s prof. Šidakom. Pripovijedao mu što sam otkrio u rimskim ili ruskim i inim arhivima. On mi predlagao da to objavim u Historijskom zborniku. No nije ljubomorno sve kupio za svoj Zbornik. Rekao mi je npr. da građu priliči objaviti u Starinama Jugoslavenske akademije, a raspravu izradenu na temelju građe da objavim u Historijskom zborniku. Dao sam mu tako rad o Križanićevim glazbenim zanimanjima, o primjercima Križanićeva djelca *Asserta musicalia* (Rim, 1656). Prof. Šidak nije ga stavio u Historijski zbornik, ali nije ni ostao na tome da kaže kako se prilog ne uklapa u njegovu publikaciju, već me uputio na akademika Josipa Andreisa, muzikologa, a njemu opet preporučio mene. Volio je povezivati ljude. S Jurom Kaštelanom upoznao sam se u Šidakovu kabinetu na Sveučilištu u Zagrebu. Povezao me s prof. Miroslavom Kurelcem u Zavodu za povijesne znanosti Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu. Uputio na mladog američkog povjesničara Ivana Banca, a njega uputio na mene. O ljudima je dobro govorio, što ne znači da nije bio i kritičan. Znao sam da kao što o drugima govori dobro meni, da tako drugima govori dobro o meni. Tako sam sve više ulazio u krug povjesničara. Visoko je, među ostalima, cijenio s. Agneziju Mariju Pantelić, i kao učenjaka i kao čovjeka. Za tu redovnicu reče mi jednom: »Šteta što se tako dobra žena nije udala. Usrećila bi jednog čovjeka.« A drugom zgodom: »Hoće li ona kad ode u mirovinu morati mesti hodnike po samostanu? A takav znalac staroslavěnštine!«

Pripremajući Križanićevo djelo *Razgovori o vladateljstvu* donosio bih na stol blagovaonice u gostionici »Frankopan« teškoće na koje bih naišao, pitanja koja mi se nametnula i uspjehe koje sam postigao. Prof. Šidak se sa mnom radovao i sa mnom brinuo. Upućivao bi me na literaturu u kojoj ću naći odgovor na nastalu teškoću ili bi mi je sam razriješio. Hvalio moja rješenja ili ih stavljao u pitanje. Istina mu je bila nadasve. Ako sam igdje vidio utjelovljen stav: »Amicus Plato magis amica veritas«, onda je to bilo u prof. Šidaka. Nije bio niti od onih koji samo kude, a pohvala im i priznanje nikako da prijeđu preko usta, ali niti onaj koji sve hvali previđajući manjkavosti. Kad sam sâm vodio radove svojih učenika na Fakultetu, klonio sam se lažnog tapšanja, ali i pohvaljivao sve što je vrijedno hvale. Susreti s prof. Šidakom u gostionici »Frankopan« bili su i poticaj mojem radu na priređivanju Križanićevih *Razgovora o vladateljstvu*. Šidak se naime vazda zanimao što sam uradio, koliko, što jučer učinio pri prevodenju Križanića. Bio je to poticaj i pobuda. Tko zna, možda bi, da je Šidak poživio i da je »Frankopan« ostao otvoren, već davno Križanićevo glavno djelo izašlo u kritičkom izdanju s prijevodom na hrvatski.

Šidak je poštivao osobna opredjeljenja. Tako sam, ostavivši malo po strani Križanićeve *Razgovore o vladateljstvu*, napisao djela koja, sudio sam, predstavljaju novost koju treba što prije priopćiti znanstvenoj javnosti. Konkretno, rad o Križaniću kao glazbenom teoretiku, knjigu o ključnoj ideji Križanićevoj: o slavenstvu Križanićevu. Savjetovao bih se sa Šidakom o temama za znanstvene skupove na kojima sam trebao govoriti o Križaniću. Kad su mi s Columbia University u New Yorku predložili da od tri teme: Križanićev jezik, Križanićevo vrijeme i Križanićeva ličnost, izaberem jednu za simpozij o 300. godišnjici Križanićeve smrti, Šidak je podržao ovu potonju: o ličnosti Križanićevoj. Samo predavanje tiskao je u Historijskom zborniku. A iz te jezgre nastalu knjigu *Križanić* (Zagreb, 1987) u bolnici je pročitao i rekao kako u njoj ima pjesničke proze koja je sasvim znanstveno prihvatljiva.

Šidak je stajao na stajalištu, protivnom nekim svojim kolegama: »Jednako je važno što se piše i kako se piše. Ne stoji da je glavno što se piše, a da je nebitno kako se piše.« Sam je lektorirao tekstove što su pod njegovim urednikovanjem izlazili u Historijskom zborniku. Nakon lekture vazda bi mi pokazao kako je tekst lektorirao i objasnio svoje zahvate. Kod drugih je opet tražio privolu da zahvati u tekst. Meni je stalno izmicalo »u vezi nečega«, a on bi mi postojano ispravljao »u vezi s čim«. Jednako je vrijedila istinitost i ljepota teksta.

Prof. Šidak bio je nepotkupljiv. U svoj Zbornik unosio je priloge mladih i još nepoznatih ljudi ako su predstavljali doprinos, a otklanjao tekstove koje bi napisali i ugledni znanstvenici ako nisu odgovarali visokim mjerilima Zbornika. Za nj nisu postojale ideološke prepreke. U ono vrijeme bilo je smjelo davati u svom zborniku mjesta teolozima, kao npr. dr. Franji Šanjeku i meni. Jednom ga je javno jedan političar prozvao klerikalcem. A on, veli, uopće nije vjernik.

Jednom mi je rekao da je ateist. Onda opet jednom da je kao mlad čovjek negdje u brdima Slovenije pod bistrim zvijezdama iskusio nešto što bi se moglo nazvati iskustvom Nekoga Višega. Pripovijedao mi je kako je kao dječak morao zarađivati za svoje doma. Svirao je navečer u lokalnu. Lijegao kasno kvaseći suzama jastuk. Rano ustajao u školu. I tako svaki dan. Čitao je Nitschea i kao dak napisao članak o tome kako bi trebalo povezati Nitscheovu ljubav za zemlju s Kristovim kraljevstvom nebeskim, i kako ga je satro odgovorom, čini mi se, Dragutin Kniewald. Sjeća se kako je u Sveučilišnoj biblioteci vidio Krležu gdje nosi naručenu knjigu *Genij kršćanstva* od Chateaubrianda.

Jednu Šidakovu ispovijest ne zaboravljam. Ima značaj poučka. U njegovu je susjedstvu žena, pripovijedao mi je, koja je teško bolesna, ima djece, u bijedi živi, ali smirena i vedra. Sve svoje teškoće rješava vjerom. I, reče mi prof. Šidak: »Ako vjera jednom jedinom čovjeku rješava pitanje patnje, to je za mene dovoljan razlog da nikada ne bacim na vjeru kamen.« A imao je on prilike kao povjesničar kamenovati religiju.

Poštivao je na meni svećenički red. Kad sam mu spomenuo kako je Krleža za me rekao »Šteta što je pop!«, Šidak je odgovorio: »A da to nije, ne bi uradio što je uradio. Da to nije, zar bi mogao u Rimu istraživati u arhivama i bibliotekama mjesecima i godinama? Tko bi mu omogućio dostup i osigurao boravak?« A visoko je mišljenje kao učenjak imao upravo o ustanovama sv. Jeronima u Rimu. Njegova je rečenica: »Povijest hrvatskog naroda ne može se pisati bez povijesti Sv. Jeronima u Rimu.« U Šidakovu kabinetu, koji je bio i uredništvo Historijskog zbornika, znao sam sresti mnoge ljude koji bi dolazili i odlazili. A on bi mi rekao poslije: »Nisu vjerovali kad sam im rekao da ste što jeste. Gledam neke naše komuniste: ne govore, nego propovijedaju.« (»Popuju«) Šidak mi, velim, nije rekao ni riječi na račun svećeništva, ali mi je nešto drugo kazao, baš negdje u Ilici, kod Malog placa (ja bih ga nekad pratio komad puta od Frankopanske kroz Ilicu): »Vi ćete u Crkvi biti značajna ličnost ili ćete biti heretik.« I dodao: »Nemojte biti biskup. Budite Ivan Golub!« Tu potonju rečenicu katkad bi mi ponovio, a i objasnio: služba zatire osobu. A ja bih mu pripovijedao o Ivanu XXIII, gdje ni jedna služba, bilo kao biskupskog tajnika, bilo kao profesora, kao diplomata i najviša služba, nije zbrisala osobu. Ivan XXIII. vazda je bio Giuseppe Angelo Roncalli. Ipak je Šidak ponavljao svoju riječ.

Jednom mi je Šidak donio Krležinu *Mladu misu Alojza Ptičeka* u njenu izvornom izdanju. Pohvalio sam se Krleži da sam pročitao njegovu pripovijest. A on: »To ne vredi ništa. To sem napisal pred tristo let. I sad su u Rusiji to preveli na ruski.«

S prof. Šidakom, osobito nakon zatvaranja »Frankopana«, sretao sam se više puta u uredništvu Enciklopedije Jugoslavije, u redakciji za Hrvatsku. On urednik za povijest, a ja urednik za religiju, teologiju i povijest Crkve. Dr. Ljerka Schiffler; tajnica redakcije, rado nas je, kao uostalom sve urednike struka i suradnike, primala. Jednom mi reče prof. Šidak da mu dadem bibliografske podatke. On je napisao za Enciklopediju Jugoslavije natuknicu o meni, premda je potpisano s R(edakcija). Odredio me riječima: »Teolog, pjesnik i kulturni povjesničar.« Bilo mi je drago što je to rekao i što je tim redom to kazao. Kako me poticao na povijest kulture, tako se zanimao i za moje pjesništvo. Uvijek me pitao što je s pjesmama koje sam predao Igoru Zidiću. (Nije ih dočekao.) Šidak je i sam bio umjetnik. Svirao je. Uređivao je glazbeni list. Bio je majstor sloga. Rekao mi je jednom kako je dvojio između povijesti i glazbe. Bilo je to kao izbor između dvije ljubavi. Odlučio se za jednu bez pridržaja i ostavio drugu bez ostatka.

Zanimao se Šidak za naš Fakultet. Radeći na Spomenici Sveučilišta o 300-ljetnici postojanja, Šidak je utvrdio da je Katolički bogoslovni fakultet *de facto*, ali ne i *de iure* izvan Sveučilišta, jer pri isključenju nisu održane procedure koje su propisane za isključenje nekog fakulteta. Rekao mi je svoj stav profesora na Filozofskom fakultetu i na Katedri povijesti, kojoj je na čelu: »Studentima dati temeljito poznavanje predmeta, s jedne strane, i uočiti posebno nadarene, s druge strane. Ove potonje poticati, voditi i pomagati da se razviju u istraživače.« Hvalio je kao svog demonstratora Miroslava Kurelca.

Šidakova redakcija Historijskog zbornika bila je u isti čas i radionica i učionica. Šidak je posve uronio u svaki prilog. Stavio se u položaj autora, ali i pazio na dužnost urednika. Bdio je nad tekstovima od njihova pojavljivanja u uredništvu do ispravaka i prijeloma u tiskari. Poznam trojicu takvih urednika: Jaroslava Šidaka u Historijskom zborniku, Iva Supićića u izdanjima Razreda za glazbenu umjetnost Jugoslavenske akademije i drugim izdanjima te vrste te Vicenza Poggija, urednika časopisa *Orientalia christiana periodica* u Rimu.

Uvijek mi je bilo i sad mi je žao što Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti u Zagrebu nije našla mjesta za Jaroslava Šidaka. Ostaje kao ljaga na slavnoj ustanovi što u svoj krug nije prigrnula Jaroslava Šidaka i Vjekoslava Štefanića. Kad me akademik Vladimir Stipetić upitao bih li se dao birati u Jugoslavensku akademiju, a ja odgovorio da zasad ne bih, prof. Šidak mi je spočitnuo što sam tako postupio. Nije bio ljubomoran da mlađi dolaze na mjesto koje nesporno njemu pripada.

Jedne Šidakove tvrdnje i jednog njegova savjeta nerijetko se sjetim. Tvrdnja: »Kraj svih škola i naslova sačuvali ste zdravu seljačku pamet.« Savjet: »Ostanite uvijek skromni.«

Sjetio sam se Jaroslava Šidaka kad je dolazio ban Jelačić na konju ponovno i nedavno na svoj trg u Zagrebu. Šidak mi je pripovijedao kako su od njega kao povjesničara tražili da nizom članaka protiv bana Jelačića u Vjesniku pripravi rušenje banova spomenika. Šidak nije prodao dušu.

Jedne zime na Fakultetu me dočekala poruka dr. Schiffler: »Prof. Šidak teško bolestan. Gospođa je umrla. Profesor je u Vinogradskoj bolnici.« Istog popodneva potražio sam ga. Mislio sam što ga sve pitati i o čemu razgovarati. Kad sam stupio u sobu, prof. Šidak bio je na ležaju. Upali obrazi. Zovem ga. Ne odaziva se. Kažem mu svoje ime. Okrenu se. Ali ne govori.

Puti su me odveli u Grad u koji vode svi putovi. Kad sam se vratio, dr. Schiffler mi reče da je prof. Šidak umro 25. ožujka 1986. i pokopan. Uspravan čovjek i čestit učenjak. Ne spominjem ga se samo pri radu oko Križanića, nego uvijek kad slušam o anonimnim kršćanima, bezimenim vjernicima, koji nisu kršćani imenom, već djelom. Spominjem ga se kad čitamo u Pismu zgodu o ribnjaku Siloe u koji je, kad bi anđeo taknuo površinu, trebalo spustiti, baciti bolesnika i on bi ozdravio. Jaroslav Šidak bacao je u Siloe znanosti one koji su se nalazili na rubu. I ja sam jedan od njih.